

مقررات خواهد بود.

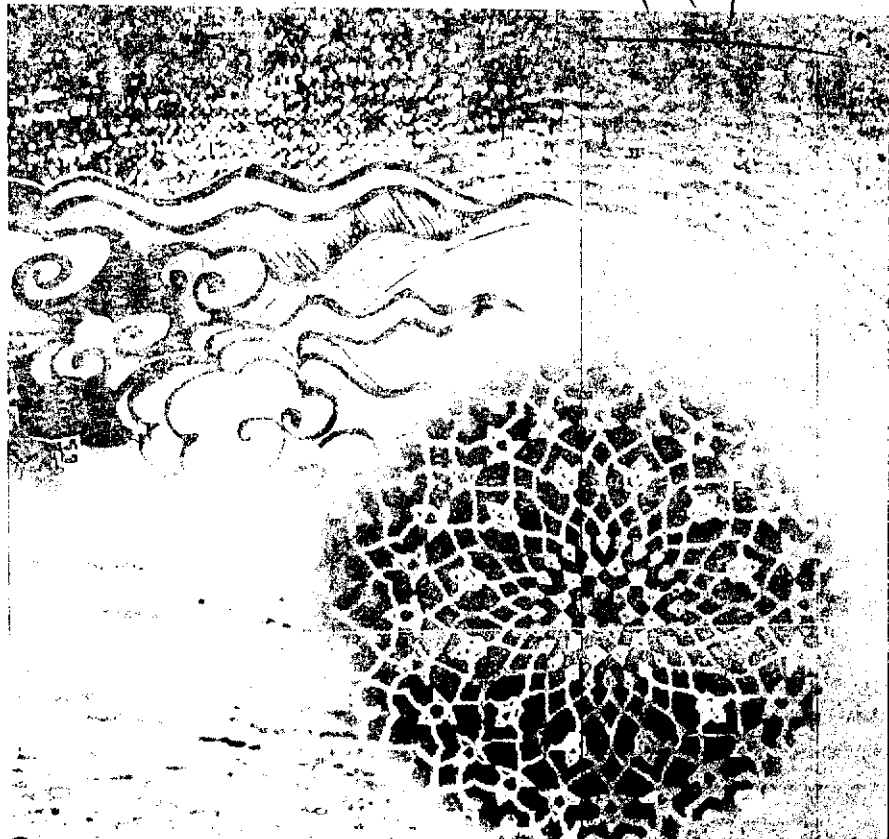
باید توجه داشت که تنها ضمانت اجرای درونی در همه شرائط و برای همه انسان‌ها کارایی ندارد از این رو باید ضمانت اجرایی بیرونی نیز وجود داشته باشد. از این رو در نظام‌های دنیا از نیروی انتظامی و قوه قضائیه به عنوان ناظر و ضامن اجرای قوانین اجتماعی یاد می‌کنند اما در اسلام علاوه بر ضمانت اجرایی درونی و ضمانت اجرای بیرونی مانند نیروی انتظامی و قوه قضائیه، همه آحاد جامعه را ناظر و ضامن اجرای قوانین می‌داند. نه تنها همگان را موظف به اجرای وظائف می‌داند بلکه همگان را ناظر بر اجرای مقررات می‌داند. زیرا همگان را مسؤول می‌داند تا در پرتو این نظارت همگانی به فلاح و رستگاری برسند.

قرآن کریم فرمود: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْإِحْسَانِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»^(۱) باید از شما امتی باشد که به خیر دعوت کرده و امر به معروف و نهی از منکر کنند و آنان همان رستگارانند.»

امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است که اثر عملی گردد یک شبکه گسترده فرهنگی و اجرایی از مجموعه افراد ملت به وجود می‌آورد که در آن هر فردی در مقابل آن چه که در محیط اطرافش می‌گذرد بی تفاوت نمی‌ماند، کارهای نادرست را مورد انکار و نهی قرار می‌دهد و انجام دهنده‌اش را به واقعیت آشنا و از آن برحذر می‌دارد و بر کارهای خوب تأکید می‌کند.

زیرا می‌داند در پرتو این وظیفه هم خود رستگار می‌شود و هم جامعه به پیشرفت گام برمی‌دارد بنابراین می‌توان گفت امر به معروف و نهی از منکر که روح آن، همان مسؤولیت نظارت همگانی است به عنوان یکی از وظائف مؤمنان، جامعه را به سوی تمدن و پیشرفت و ترقی سوق می‌دهد.

از این جهت است که در قرآن مسلمانان را به دلیل این که به چنین سلاحی مجهزند به عنوان بهترین امت معرفی کرده است و فرمود: «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ»^(۲) شما بهترین امتی هستید که برای مردم ظاهر شده‌اید امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید.» بر اساس این آیه جامعه‌ای که می‌خواهد بهترین باشد باید این معیار را مورد توجه قرار دهد و آن را مورد توجه جدی و عمومی قرار دهد یعنی با اصل امر به معروف و نهی از منکر، همه افراد در برابر سلامت جامعه مسؤول‌اند و درصدد مبارزه با

نظارت عمومی امر به معروف و نهی از منکر از عوامل پیشرفت

نگارش و تدوین:

حجة الاسلام والمسلمین محمدرضا مصطفی پوران

آیة الله چوادی آملی

عمل به آن دو شرط لازم در صلاح و سعادت جامعه و در نتیجه پیشرفت جامعه است.

برای این که قوانین و مقررات در جامعه به عمل منتهی شود نیازمند به ضمانت اجرایی است و این ضمانت اجرایی گاه درونی و گاه بیرونی است ضمانت اجرایی درونی قوانین و مقررات همانا ایمان به خدا و قیامت است، اگر انسانی در پرتو تربیت صحیح به ایمان دست یابد و خدا را ناظر بر اعمال خود بداند و بیاید که پیوسته در محضر خداست و قیامتی وجود دارد که او باید پاسخگوی اعمال خود باشد، به گونه‌ای عمل می‌کند که علاوه بر صلاح و سعادت دنیوی، خوشبختی و سعادت ابدی خود را رقم می‌زند که طبیعی آن عمل به قوانین و

اساسی‌ترین شرط صلاح و سعادت جامعه آگاهی به حدود و وظائف است و اگر جامعه‌ای از بهترین قوانین و مقررات، هرچند کامل و پیشرفته، برخوردار باشد ولی افراد جامعه نسبت به آن آگاهی نداشته و به باید و نیایدهای اجتماعی و حقوقی و اخلاقی و... معرفت نداشته باشند نمی‌توانند شاهد سعادت و خوشبختی باشند و به عبارت دیگر: صرف داشتن قوانین کافی نیست بلکه در مرحله اول، همه افراد جامعه باید به آن آگاهی داشته باشند و در مرحله دوم باید آن آگاهی و آشنایی به عمل بیانجامد و در رفتار همگان مشهود گردد در غیر این صورت بی‌نتیجه و فاقد اثر مطلوب است.

پس آگاهی به وظائف و قوانین و مقررات و

مفاسد و آلودگی‌ها بر می‌آیند و با حربه امر به معروف و نهی از منکر با آن‌ها برخورد می‌کنند و با انجام این وظیفه به ناسامانی‌های اجتماعی پایان می‌دهند.

■ آثار اجرای امر به معروف و نهی از منکر

امام باقر(ع) فرمود: «ان الامر بالمعروف والنهی عن المنکر فریضة عظیمة بها تقام الفرائض و تأمن المذاهب و تحل المكاسب و تردّ المظالم و تعمر الارض و تنتصف من الاعداء و یستقیم الامر»^(۳) امر به معروف و نهی از منکر مسئولیت بزرگی است که با آن همه فرائض و واجبات برپا می‌شود، راه‌ها با آن امن می‌گردد. کسب و کار مردم حلال می‌شود. حقوق افراد تأمین می‌گردد. در پرتو آن زمین آباد می‌شود، از دشمن انتقام گرفته می‌شود و همه کارها رو به راه می‌گردد.

با توجه به این که جامعه پیشرفته جامعه‌ای است که مقررات در آن اجرا می‌شود و حقوق همه انسان‌ها، رعایت عدالت تأمین می‌گردد و آبادانی در آن تحقق پیدا می‌کند پس امر به معروف و نهی از منکر که نتیجه اجرای آن امور یاد شده است از عوامل پیشرفت خواهد بود.

■ وحدت اجتماعی و نظارت همگانی

با توجه به این که قرآن در سوره آل عمران در آغاز انسان را به وحدت اجتماعی از پرتو اعتصام به حبل الله دعوت می‌کند و به دنبال آن وظیفه نظارت همگانی را مطرح می‌نماید. استفاده می‌شود که اگر امر به معروف و نهی از منکر نباشد، عوامل مختلفی که دشمن بقای وحدت اجتماعی هستند، همچون موربانه، از درون ریشه‌های اجتماع را می‌خورند و آن را مستلاشی می‌سازند بنابراین حفظ وحدت اجتماعی بدون نظارت عمومی ممکن نیست.

فما امر به معروف و نهی از منکر و وظیفه‌های متعلق

با توجه به این که انسان‌ها در اجتماع زندگی می‌کنند و بین آن‌ها پیوند اجتماعی برقرار است هیچ کار بدی در اجتماع انسانی به نقطه خاصی محدود نمی‌شود، بلکه هر چه باشد همانند آتشی ممکن است به نقاط دیگر سرایت کند پس به حکم عقل باید جایی سرایت این آتش را گرفت تا دیگران به آزار سوء آن مبتلا نشوند و به عبارت دیگر: به لحاظ این که در اجتماع اگر زبانی متوجه آن گردد، ضرر اجتماعی است و به دلیل عقل افراد اجتماع محیط زیست خود را

پاک نگهدارند و برای پاک نگه داشتن آن از هرگونه تلاش و کوششی خود داری نکنند. پس به حکم عقل بر هر انسانی لازم است دیگران را با دلسوزی راهنمایی کرده و آن‌ها را به کار خیر تشویق و از خطر و انحراف جلوگیری کنند.

■ امر به معروف و نهی از منکر روش انبیاء الهی

امام باقر (ع) فرمود: «ان الامر بالمعروف والنهی عن المنکر سبیل الانبیاء و منهاج الصالحاء»^(۴) امر به معروف و نهی از منکر راه پیامبران الهی و روش صالحان است.

کار اصلی انبیاء الهی ارشاد مردم و امداد کردن آن‌ها به انجام معروف و بازداشتن آن‌ها از انجام منکر است تا در پرتو آن جامعه اصلاح شود از این رو حضرت شعیب پیامبر(ع) به قوم خود فرمود: «و ما ارید ان اخالفکم الی ما انهاکم عنه ان ارید الی الاصلاح ما استطعت»^(۵) غرض من از آن چه شما را نهی می‌کنم مخالفت با شما نیست بلکه تنها مقصود من تا آن جا که بتوانم اصلاح امر شماست.

در تورات و انجیل وقتی پیامبر اسلام را معرفی می‌کنند می‌فرمایند: «یا مرهم بالمعروف و ینهاهم عن المنکر»^(۶) ای پیامبر شما را به معروف امر و از منکر نهی می‌کنند» بنابراین همه پیامبران الهی و شایستگان برای اصلاح مردم و برقراری سامان اجتماعی این وظیفه بزرگ را انجام می‌دادند.

■ وعده الهی به مؤمنان و وظیفه مؤمنان در برابر آن

خدای سبحان به مؤمنان وعده داد که به آن‌ها حکومت الهی اعطاء کند «وعد الله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض کما استخلف الذین من قبلهم و لیبدلنهم من بعد خوفهم ائمناً یعبدوننی لایشرکون بی شیئاً»^(۷) خدا به کسانی که شما که ایمان بیاورند و عمل صالح انجام دهند وعده می‌دهد که آن‌ها را قطعاً خلیفه روی زمین خواهد کرد، همانگونه که به پیشینیان خلافت روی زمین را اعطا کرد و دین و آئین را که برای آن بنا بستید، با برجا و ریشه دار خواهد ساخت و خوف و ترس را به امنیت و آرامش تبدیل می‌کند، آن چنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را برای من شریک نخواهند داشت.

خدای سبحان در این آیه به کسانی که دارای دو صفت ایمان و عمل صالح باشند سه نوبه داده است:

۱- استخلاف و حکومت روی زمین

۲- نشر آئین حق، حق به طور اساسی و ریشه دار در همه جا.

۳- از میان رفتن تمام اسباب خوف و ترس و وحشت و ناامنی. که نتیجه این امور سه گانه پرستش آزادانه خدا و گردن نهادن به فرمان الهی و چیزی را شریک خدا قرار ندادن است.

با توجه به این که خدا در این آیه به مؤمنان و کسانی که عمل صالح انجام دهند وعده حکومت الهی داده است از آن‌ها می‌خواهد که وقتی به زمامداری رسیدند آنها نیز باید به عهد خود وفا کنند «الذین ان مکناهم فی الارض اقاموا الصلوة و اتوا الزکات و امروا بالمعروف و نهوا عن المنکر و لله عاقبة الامور»^(۸) آن‌ها کسانی هستند که هرگاه در روی زمین به آن‌ها قدرت بخشیدیم نماز را برپا می‌دارند و زکات را ادا می‌کنند و امر به معروف و نهی از منکر می‌نمایند و در تمام این امور یاد شده هدفشان خداست.

بر اساس این آیه انسان‌هایی که در پرتو عنایات الهی به قدرت رسیدند و بر دشمنان پیروز شدند، همچون خودکامگان و جباران به عیش و نوش و لهو و لعب نمی‌پردازند و در غرور و مستی فرو نمی‌روند. بلکه پیروزی‌ها و موفقیت‌ها را نردبانی برای ساختن خویش و جامعه قرار می‌دهند. ارتباطشان را با خدا محکم و با خلق خدا پایدار می‌سازند و با امر به معروف و نهی از منکر اساس جامعه سالم را پی ریزی می‌کنند.

■ قدرت و امر به معروف و نهی از منکر

از آیه فوق استفاده می‌شود که امر به معروف و نهی از منکر تنها یک موعظه و نصیحت عاجزانه در برابر خلاقار نیست، بلکه مأموریتی از موضع قدرت است، زیرا بدون قدرت نمی‌توان از منکرات جلوگیری کرد.

ناگفته نماند که این قدرت در سایه وحدت و اطاعت از رهبری عادل و شجاع و بصیر و دانستن تخصص‌های گوناگون و رشد علمی و هوشیاری عموم مردم پیدا می‌شود.

از این رو خدا در اوصاف مؤمنان فرمود: «المؤمنون و المؤمنات بعضهم اولیاء لبعضهم یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و یتقون الصلوة و یؤتون الزکاة و یتطهرون الله و رسوله اولئک سیرحهم الله ان الله عزیز حکیم»^(۹) مردان و زنان با ایمان دوست و آبرو دار و یاور یکدیگرند، آن‌ها را به نیکی‌ها دعوت می‌کند و از زشتی‌ها و بدی‌ها باز می‌دارند، نماز

را به یا می‌دارند و زکات را می‌پردازند، فرمان خدا و پیامبر را اطاعت می‌کنند، خدای سبحان به زودی آن‌ها را مشمول رحمت خویش می‌گرداند زیرا خدا عزیز و دارای قدرت و حکیم است.»

۱۳ پیغام‌های ترک امر به معروف و نهی از منکر

در آیات و روایات پیامدهای سوئی برای ترک این وظیفه بزرگ الهی ذکر شده است که به مواردی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۱- سلطه ستمگران و اشهرار حضرت امیر(ع) در وصیتش به فرزندان و همه انسان‌ها بعد از ضربت خوردن آن حضرت فرمود: «لا تتركوا الامر بالمعروف والنهي عن المنکر فیولی علیکم شرارکم ثم تدعون خیارکم فلا یستجاب لکم»^(۱۰) امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که بدان شما بر شما مسلط می‌گردند، آن گاه هرچه خدا را بخوانید، استجاب نمی‌کند.»

۲- مرده‌ای بین زندگان

حضرت مولی‌المومنین در سخنی فرمود: «تارک لانکار المنکر بلسانه و قلبه و یده فذلک میت الاحیاء»^(۱۱) تارک و رهاکننده منکر با دست و زبان و قلب مرده‌ای بین زندگان است.

۳- مغبوض خدا واقع شدن

پیامبر اسلام(ص) فرمود: «ان الله عز و جل لیبغض المؤمن الضعیف الذی لادین له فقیل: و ما المؤمن الضعیف الذی لادین له قال الذی لاینهی عن المنکر»^(۱۲) خدای سبحان مؤمن ناتوانی را که دین ندارد مغبوض می‌دارد از آن حضرت سؤال شد که مؤمن ضعیف بی دین کیست؟ آن حضرت در جواب فرمود: آن انسانی که نهی از منکر نمی‌کند.»

۴- نابودی برکت‌ها و از دست دادن یاری الهی

پیامبر اسلام(ص) فرمود: «لاتزال امتی بخیر ما امروا بالمعروف و نهوا عن المنکر و تعاونوا علی البر و التقوی فاذا لم یفعلوا ذلک نزعتم منهم البرکات و سلط بعضهم علی بعض و لم یکن لهم ناصر فی الارض و لافی السماء»^(۱۳) امت من پیوسته بر خیر است مادامی که به معروف امر و از منکر نهی می‌کند و بر نیکی و تقوا همکاری دارد، هنگامی که این فریضه الهی را انجام ندهد برکت‌ها از آن‌ها باز ستانده و بعضی بر برخی دیگر سلطه پیدا می‌کند و برای آن یاری‌کننده‌ای در زمین و آسمان نخواهد بود.»

با توجه به آثاری که بر ترک امر به معروف و نهی از منکر متوجه انسان و جامعه می‌شود روشن می‌گردد که اگر جامعه بخواد در برابر

سلطه ستمگران بر اشهرار و گسترده شدن فساد و تبااهی‌ها مصونیت پیدا کند باید این فریضه بزرگ الهی را به بهترین شکل و با تمام قوت و قدرت به انجام برساند.

۱۱ شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر

یکی از مسائل مهمی که در امر به معروف و نهی از منکر باید مورد توجه قرار گیرد شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر است و بهترین شیوه برای امر به معروف و نهی از منکر همان شیوه‌ای است که انسان‌های کامل و انبیاء الهی در پیش گرفتند، پیامبر اسلام(ص) مأمور بود که با حکمت و موعظه حسنه و جدال احسن مردم را به سوی توحید دعوت کند: «ادع الی سبیل ربک بالحکمة و الموعظة الحسنة و جادلهم بالتي هي احسن»^(۱۴) چرا باید برخی را با حکمت و برخی را با موعظه حسنه و برخی را با جدال احسن دعوت کرد؟ برای این که ظرفیت فکری، روحی و علمی مردم متفاوت است گروهی را باید با استدلال و گروهی را باید با موعظه و گروهی را با مجادله دعوت کرد. بنابراین باید با رعایت ظرفیت افراد شیوه مناسب را انتخاب کرد و او را اصلاح نمود.

علاوه بر آن گاهی در امر به معروف و نهی از منکر باید زمینه‌های فساد و نابسامانی اجتماعی و گناهان را از بین برد از باب مثال باید از راه ایجاد اشتغال زمینه سرقت و دزدی را از بین برده از راه تأمین نیازمندی‌ها در حد معقول از رشوه‌خواری جلوگیری کرد باید با فراهم کردن شرائط جهت ازدواج از انحرافات اخلاقی و فحشاء جلوگیری کرد، با پر کردن ایام فراغت به روش صحیح فرصت انحراف و فساد را از دست افراد گرفت و در مجموع باید در مرحله اول از شیوه پیشگیری استفاده شود و در صورت مؤثر نبودن پیشگیری از شیوه درمان بهره‌برد و با فساد برخورد کرد.

■ غیبت کردن عامل انحطاط

چنان که امر به معروف و نهی از منکر عامل پیشرفت و ترقی جامعه است در برابر آن غیبت کردن عامل انحطاط است یعنی اگر انسانی در غیاب انسان دیگری به بدگویی بپردازد به لحاظ این که نشانه ضعف و ناتوانی و عجز انسان است، عامل انحطاط خواهد بود، حضرت علی(ع) فرمود: «الغیبة جهد العاجز»^(۱۵) غیبت تلاش و کوشش آدم عاجز و ناتوان است. انسان عاجز وقتی توان امر به معروف و نهی از منکر را نداشت و پشت سر کسی که به

تبهکاری آن می‌دهد غیبت می‌کند تا خود را سبک کند نه آن که شخص تبه‌کار را اصلاح کند علاوه بر آن که به لحاظ شرعی کار شرعی را انجام داده است، نشانه ضعف نفس و فقدان شجاعت و شجاعت است، فقط شخص غیبت کننده از خود عقده‌گشایی می‌کند، اما از آن شخص مشکلی از جامعه را حل نکرده است.

قرآن کریم، که غیبت کردن را خوردن گوشت برابر مرده می‌داند نشانه همین مسئله است که انسان مرده در برابر دیگری مقاومتی ندارد از این رو هر انسانی می‌تواند مرده را بچایا کرده و یا از گوشت او بخورد، انسانی که پشت سر دیگری غیبت می‌کند به لحاظ این که خود فرد تبه‌کار حضور ندارد مشکلی از مشکلات جامعه را حل نمی‌کند و حتی شاید موجب افزودن مشکلی از مشکلات جامعه شود زیرا فردی که از او غیبت می‌شود از خود مقاومت نشان می‌دهد و خود را بی‌گناه جلوه می‌دهد.

بنابراین اگر جامعه‌ای افراد آن امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند به دلیل این که دارای قدرت و توان و شجاعت و شهامتند با انجام این وظیفه الهی جامعه را از نابسامانی می‌رهانند و او را به سوی پیشرفت و ترقی سوق می‌دهند از این رو پیامبر اکرم(ص) فرمود: «لن تقدس امة لا یؤخذ للضعیف فیها حق من القوی غیر متعج»^(۱۶) ملتی که حق ناتوانان را از زورمندان بدون اضطراب در سخن گفتن و بدون بهانه‌های بازنستاند رستگار نخواهد شد» و علی(ع) فرمود: بالاترین جهاد سخن حق پیش روی حاکمی ستمکار است. اما در مقابل آن انسان ناتوان که شهامت رویارویی با ستمگران را ندارد به غیبت او می‌پردازد که نتیجه آن افزایش ستم و فساد خواهد بود و با گسترده شدن ستم و فساد جامعه دچار انحطاط خواهد شد.

بی‌نوشتها:
۱. سوره آل عمران، آیه ۱۰۴.
۲. همان، آیه ۱۱۰.
۳. وسایل الشیعه ج ۱۶، ص ۱۱۹.
۴. همان.
۵. سوره هود، آیه ۸۸.
۶. سوره اعراف، آیه ۱۵۷.
۷. سوره نور، آیه ۵۵.
۸. سوره حج، آیه ۴۱.
۹. سوره توبه، آیه ۷۱.
۱۰. نهج البلاغه، نامه ۴۷.
۱۱. همان، کلمات قصار ۳۳۳.
۱۲. وسایل الشیعه، ج ۱۶، ص ۱۲۲.
۱۳. همان، ص ۱۲۳.
۱۴. سوره نحل، آیه ۱۲۵.
۱۵. کلمات قصار، شماره ۴۶۲.
۱۶. نهج البلاغه، نامه ۵۳ بند ۱۱۱.